

Μαργαρίταν Μαρίαν Θηρεσίαν (τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα μετὰ βραχειῶν βιογραφικῶν σημειώσεων ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ Δ'. Τόμ. ἀρ. 16 τῆς Κλειῶς). Ἐκ τοῦ γάμου τούτου

ἐγεννήθη τῇ 11 νοεμβρίου 1869 ὁ νῦν διάδοχος τοῦ ἰταλικοῦ θρόνου Βίκτωρ Ἑρμανουήλ, πρίγκιψ τῆς Νεαπόλεως, τοῦ ὁποίου τὴν εἰκόνα παρεθέσαμεν ἐνταῦθα.

Η ΔΥΝΑΜΙΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

Υπάρχει, κατὰ τὸν ἡμέτερον πρὸ πάντων αἰῶνα, ἡ καλουμένη ἐπίσημος ἐπιστήμη, τῆς ὁποίας οἱ θεράποντες, ἀνὰ σύμπαντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον διεσπαρμένοι, ἀφιερῶσι ὅλον αὐτῶν τὸν βίον εἰς τὴν ἐξερεῦνησιν τῆς ἀληθείας καὶ οὐδὲν ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν ἀνακοινοῦσιν εἰς τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀμυήτων πρὶν ἢ βεβαιωθῶσιν ἀκραδάντως περὶ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ καὶ ὁμόφῶνως παραδεχθῶσιν αὐτὸ ὡς γνήσιον καὶ διαρκές. Ἡ ἐπίσημος αὕτη ἐπιστήμη εἶνε σκεπτική· καὶ ὀφείλει νὰ εἶνε τοιαύτη, διότι ἡ δυσπιστία καὶ ἐπιφυλακτικότητα εἶνε ἀκριβῶς ἡ ἀρίστη αὐτῆς ἀρετή. Μόνον διὰ τοῦ μεγάλου σκεπτικισμοῦ δύναται νὰ κατέχη ἐπαξίως τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς περιώπην, καὶ νὰ εἶνε τὸ ἀσφαλές καὶ ἀναμάρτητον δικαστήριον, τὸ ἀνώτατον κριτήριον τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ψεύδους. Ὑπὸ τοῦ σκεπτικισμοῦ τούτου ἐμποδίζεται ἡ ἐπίσημος ἐπιστήμη ν' ἀποφανθῇ ὁμοφῶνως περὶ τοῦ ὑπνωτισμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο θεωρεῖ ὡς τὸ φρονιμώτατον νὰ συνιστᾷ ὑπομονὴν εἰς τὸ κοινὸν καὶ ν' ἀποφεύγῃ πᾶσαν πρόωρον ἀπόφασιν, μέχρις οὗ ἐπέλθῃ ἡ ποδητὴ ὁμοφωνία.

Ναί, θὰ μᾶς ἦτο εὐκόλον νὰ ὑπομένωμεν, ἂν ἐπρόκειτο περὶ τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἡλίου, ἢ περὶ τῆς μετατοπίσεως τοῦ ἄξονος τῆς γῆς, ἢ ἂν ἐπρόκειτο νὰ μάθωμεν ποίαν ιδέαν ἔχουσιν οἱ ἀσπάλακες περὶ τῶν χρωμάτων. Εἰς τοιαῦτα ζητήματα τὸ κοινὸν ἔχει μεγάλην ὑπομονήν· δὲν βιάζεται.

Ἀλλὰ προκειμένου περὶ τοῦ ὑπνωτισμοῦ τὸ πρᾶγμα διαφέρει. Γινώσκουμεν ὅτι ἐν αὐτῷ πρόκειται περὶ ἀρωστίας καὶ περὶ ὑγείας· ἠκούσαμεν τι καὶ περὶ ἐπιτυχοῦς θεραπείας νόσων, τέως ἀνιάτων θεωρουμένων· ὡσαύτως δὲ περὶ κινδύνου καὶ περὶ ἀποτυχίας. Τὸ πρᾶγμα φαίνεται νὰ ἔχῃ μυστηριώδη τινὰ ἑλκυστικὴν δύναμιν. Καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου — ὁ ὑπνωτισμὸς παρουσιάσθῃ ὑπὸ ἀναριθμήτους μορφὰς καὶ εἰς τὸ μὴ ἐπιστημονικὸν μέρος τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐκαστος γινώσκει αὐτὸν ὑπὸ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ὄνομα: ὡς βιολογίαν, ὡς μαγνητισμόν, ὡς ὑπνοβατισμόν. Ἦτο μάλιστα ἄλλοτε ποτε ἡ μεγάλη δύναμις, ἐφ' ἣ ὑπερφηανεύοντο φθονεροὶ ἀνεπιστήμονες ἀπέναντι τῶν ἐπιστημόνων καὶ σιωπηλῶς ἐδεώρουν ἑαυτοὺς σοφωτέρους ὅλων τῶν καθηγητῶν ἢ καὶ μεγαλοφῶνως ἐξέφραζον τὴν περιφρόνησιν των πρὸς τοὺς δοκησισόφους οἵτινες ἀρνοῦνται ἀπλοῦστάτα πᾶν ὅ,τι δὲν δύνανται νὰ ἐξηγήσωσι. Πάντα ταῦτα διεγείρουσι τὴν περιέργειαν καὶ ἀφαιροῦσι τὴν ὑπομονήν τοῦ κοινού.

Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν δύναται πλεόν νὰ σιωπηθῇ. Διὰ τοῦτο ἐδεώρῃσα καλὸν νὰ προσπαθῇ κατὰ τὰς δυνάμεις μου, ὅπως δώσω σαφεστέραν τινὰ ιδέαν τοῦ πράγματος, ὅπερ θάπτον ἢ βράδιον ἐξ ἀπαντος θὰ διαδοθῇ· θὰ ἐξηγήσω τὰ κυριώτερα καὶ οὐσιωδέστερα, συγχρόνως δὲ καὶ τοὺς λόγους δι' οὓς ἐπι-

κρατεῖ τοσαύτη διχογνωμοσύνη μετὰ τῶν ἐπιστημόνων. Ὅς ἀντικείμενον ὅμως τῆς παρούσης πραγματείας μου ἐξέλεξα οὐχὶ τὸν ὑπνωτισμόν, ἀλλὰ τὴν ψυχιατρικὴν μέθοδον. Αὐτὴν θεωρῶ ὡς τὸ σπουδαιότατον ἐξ ὅλων, ὅσα συμπεριλαμβάνονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ὑπνωτισμοῦ. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶνε τὸ ζήτημα, τοῦ ὁποίου ζητεῖται ἡ ἐξήγησις καὶ περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ σφοδροτάτη ἔρις. Ὅτι ὑφίσταται μία κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν δύνανται νὰ μετατεθῶσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα, καὶ ἡ ὁποία καλεῖται ὑπνωσις (Hypnose), ὁμολογεῖται καὶ ὑπὸ τῶν σκεπτικωτέρων ἐπιστημόνων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἀλλὰ τὸ μέγα ζήτημα εἶνε τὸ ἐξῆς: δύναται νὰ γείνη χρῆσις τῆς ὑπνώσεως πρὸς ἴασιν νοσημάτων; Πολλοὶ ἀρνοῦνται τοῦτο ἐντελῶς, ἄλλοι ὅμως ἀποκρίνονται: Οὐχὶ ἡ ὑπνωσις αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἰατρεῖει, ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπνώσεως καθίσταται δυνατὴ ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ νέας τινὸς θεραπευτικῆς μεθόδου, τῆς ὁποίας ἡ ἐξάσκησις γίνεται ἤδη ἀπὸ πολλῶν αἰώνων, τῆς ὁποίας ἡ θεωρία ἀπὸ πολλοῦ ἤδη κατενοήθη ὑπὸ διορατικῶν ἐπιστημόνων, τῆς ὁποίας ὅμως ἡ γενικὴ ἐφαρμογὴ εἶνε παντελῶς ἀδύνατος. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ μιᾶς θεραπευτικῆς μεθόδου, ἣτις θεωρεῖται ὡς ὀπλίζουσα τὸν ἱατρὸν μὲ ἰσχυρὰ μέσα, ὅπου πρότερον ἔμενεν ἄοπλος καὶ ἀμήχανος, καὶ ἣτις ὡς ψυχικὴ μέθοδος ἀπαιτεῖ τὰ αὐτὰ δικαιώματα ὑπάρξεως καὶ ἀναγνωρίσεως, οἷα κέκτῃνται αἱ λοιπαὶ ἀνεγνωρισμέναι μέθοδοι, ἡ χημικὴ καὶ ἡ φυσικὴ.

Εἰμπορῶ μὲ τρεῖς λέξεις νὰ ἐξηγήσω εἰς τοὺς ἀναγνώστας μου, τί δύναμις ἱαματικὴ εἶνε αὕτη ἡ καλουμένη «ψυχιατρικὴ» δύναμις: εἶνε ἡ δύναμις τοῦ προφορικοῦ λόγου, ἡ δύναμις δι' ἧς θεραπεύομεν τὸν τυφλόν, λέγοντες αὐτῷ «Ἀνάβλεψον!» τὸν κωφόν, λέγοντες «ἄκουσον!», τὸν παράλυτον; λέγοντες «Ἐγείραι καὶ περιπάτει!».

Ὅλοι, νομίζω, παραδεχόμεθα ὅτι ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς. Εἴμεθα σχεδὸν βέβαιοι περὶ τούτου ὅτι κατὰ τι σπουδαῖον σημεῖον τῆς ἡμετέρας ζωῆς, δηλαδὴ μετὰ τὴν ἡμετέραν ζωὴν, θὰ γίνεται λόγος περὶ τινος «ὕλικου λειψάνου» τὸ ὁποῖον κατελίπομεν. Αὕτη εἶνε ἡ ἐπικρατοῦσα γνώμη, ἀκολουθοῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα τοὺς συνήθεις ὅρους. Ἐν τούτοις ὅμως πᾶς ἄνθρωπος, ὅστις ἐπρόφερέ ποτε τὰς λέξεις ταύτας μετὰ τινος σκέψεως, θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ φαντασθῇ τις τί εἶνε ἡ ψυχὴ καὶ πῶς συνδέεται μετὰ τοῦ σώματος. Πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπεδύμουν νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν μου εἰς τοῦτο: ὅτι ἡ γνώμη, καθ' ἣν φαντάζονται τινες τὸ σῶμα ὡς ἓν κιβώτιον καὶ τὴν ψυχὴν ὡς ἄλλο τι πρᾶγμα ἐγκεκλεισμένον ἐν τῷ κιβωτίῳ τούτῳ — ἡ τὸ μὲν σῶμα ὡς μέγα τι νευρόσπαστον, τὴν δὲ ψυχὴν ὡς ἀνθρωπάριον τὸ ὁποῖον τραβᾷ τοὺς σπάγους — βεβαίως δὲν εἶνε ἡ ὁρθή· καὶ ὅτι πρὸς τοῦτοις εἶνε πολὺ παρὰ-

τολμον νὰ παριστῶμεν πράγμα τι ὡς δυνατόν ἢ ὡς ἀδύνατον, στηριζόμενοι ἐπὶ ἐννοιῶν αἰτινες εἶναι πᾶν ἄλλο ἢ σαφεῖς καὶ εὐκατάληπτοι· καὶ ὅτι τέλος εἰς πράγματα, περὶ τῶν ὁποίων δὲν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν σαφὴ ἰδέαν ὡς λ. χ. περὶ τῆς σχέσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἡ θεωρία εἶνε τίποτε καὶ τὸ γεγονὸς εἶνε τὸ πᾶν.

Εἶνε ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ διακρίνωμεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δύο ἐνέργειας, τὴν σωματικὴν καὶ τὴν ψυχικὴν: Ἡ σωματικὴ ἐνέργεια εἶνε ἐκείνη, τῆς ὁποίας ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἡ πνευματικὴ δὲ ἢ ψυχικὴ εἶνε ἐκείνη, τὴν ὁποίαν διὰ τῆς ἐσωτερικῆς πείρας μανθάνομεν.

Δύναται τις κάλλιστα νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι αἱ δύο αὗται ἐνέργειαι εἶναι κυρίως δύο διάφοροι ὄψεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐνέργειας. Εἶνε ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ἀνεγνωρισμένη, ὅτι οὐδὲν συμβαίνει ἐν τῇ ψυχῇ χωρὶς νὰ συμβαίῃ συγχρόνως καὶ τι καὶ εἰς τὸ σῶμα· οὐδὲν δύναται ὁ ἀνθρώπος νὰ σκεφθῇ χωρὶς νὰ συμβῇ εἰς τὸν ἐγκέφαλόν του καὶ τι, τὸ ὁποῖον δυνάμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν μὲ τὰς αἰσθήσεις μας· ἂν λοιπόν, ἀγαπητοί μου ἀναγνώσταί, ὁμιλῶ πρὸς ὑμᾶς καὶ θέλω οἱ λόγοι μου νὰ σᾶς κάμουν ἐντύπωσιν, τότε πρέπει κάθε μία λέξις τὴν ὁποίαν προφέρω νὰ προξενῇ εἰς τὸ σῶμά σας αἰσθητὴν τινα μεταβολήν. Αὕτη ἡ μεταβολὴ δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ περιορίζεται εἰς τὸν ἐγκέφαλόν σας, ἀλλὰ δύναται νὰ ἦνε τόσο μεγάλη καὶ ἰσχυρά, ὥστε ὅλη ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματός σας, ὁ σφυγμός σας, ἡ θερμοκρασία τοῦ δέρματός σας νὰ μεταβάλλεται. Τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους σᾶς λέγω. Δύναμαι μὲ μίαν μόνην ὁξέως προφερομένην συλλαβὴν νὰ αὐξήσω τὸν ἀριθμὸν τῶν παλμῶν σας ἐν τῷ πρωτολέπτῳ· δύναμαι μὲ μίαν λέξιν νὰ διαταράξω τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματός σας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ καταληφθῇτε ἀμέσως ὑπὸ νεκρικῆς ἀχρότητος, ὑπὸ ἀνασθησίας, ὑπὸ ρίγους ἢ καὶ ὑπὸ ἐμετοῦ. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ κάμωμεν τὴν δοκιμήν, δὲν ἀμφιβάλλετε περὶ τῆς δυνάμεως τὴν ὁποίαν ἔχει ἕνας λόγος. Ἀλλ' ἀφοῦ παραδέχεσθε ὅτι δι' ἐνὸς λόγου δύναται τις νὰ λιποθυμήσῃ, δηλαδὴ νὰ γείνη ἄρρωστος, διατί νὰ μὴ παραδεχθῇτε ὡς πιθανόν, ὅτι ἐπ' ἰσῆς δι' ἐνὸς λόγου δύναται ἀσθενῆς τις νὰ ἰατρευθῇ;

Εἰμπορῶ νὰ μείνω εἰς τὸ παράδειγμά μου. Ἐνας λόγος ἰατρεῦσε πραγματικῶς πολλάκις ἀσθενεῖς. Ἀναφέρω μόνον τὸ παράδειγμα τοῦ Dr. Rush, ὅστις διηγείται, ὅτι πλοίαρχός τις ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ πλοίου, πάσχων ἀπὸ πολλῶν ἐβδομάδων ἐκ ποδάγρας καὶ κληνῆρης ὤν, ἅμα ὡς ἤκουσε τὴν κραυγὴν «φατιά! φατιά!» ἐσηκώθη αἰφνης καὶ ἦτο ὑγιής. Ἀναφέρω τὸ παράδειγμα τοῦτο, διότι δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ στιγμιαίας ἀναστολῆς καὶ καταπαύσεως τῶν πόνων, ἀλλὰ περὶ ἐντελοῦς καὶ διαρκοῦς ἀποκαταστάσεως τῆς υγείας, καὶ μάλιστα ἐκ νόσου οἷα ἡ παδάγρα, ἥτις ὡς γνωστὸν δὲν ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν κατὰ φαντασίαν νόσων.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ μοὶ ἀντιπαρηγήσῃ ὅτι ὁ λόγος ἐνταῦθα παίζει δευτερεῖον πρόσωπον, περὶ τοῦ τοῦ πρόσωπον ἀγγελιαφόρου, ἐνῶ ἡ ὅλη ἐνέργεια ὀφείλεται εἰς τὸν τρόπον καὶ τὴν ἐκπληξιν· αὕτη δὲ εἶνε ἡ διὰ τοῦ λόγου προξενουμένη ψυχικὴ κίνησις. Αὕτη ἡ ψυχὴ τοῦ ἀσθενοῦς ἦτο ἡ ἰατρεύσασα τὸ ἴδιον σῶμα. Καὶ ὅλη

ἡ ψυχιατρικὴ μέθοδος στηρίζεται ἐπὶ τῆς οὕτω ἐννοουμένης ἰσχύος, ἣν ἔχει ἡ ψυχὴ ἐπὶ τοῦ σώματος, εὐκρινέστερον δ' εἰπεῖν, ἐπὶ τῆς στενοτάτης σχέσεως τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν. Περὶ τῆς μεγάλης ταύτης δυνάμεως τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ σώματος οὐδεὶς ἀμφιβάλλει — οἱ πλείστοι ὅμως θεωροῦσιν αὐτὴν περιορισμένην ἐντὸς στενῶν ὁρίων.

Εἶναι πασίγνωστον ὅτι εἰς πολλοὺς ἀνθρώπους μόνῃ ἢ σκέψις περὶ δυσαρέστου τινὸς πράγματος ἐπικειμένου προξενεῖ ἀνορεξίαν, ρίγος καὶ φρικίαςιν, ἰδρώτα, καὶ ἄλλα ἔτι μᾶλλον δυσάρεστα ἀποτελέσματα. Περὶ τούτων οὐδεὶς ἀμφιβάλλει. Ὀλιγώτερον ὅμως γνωστὸν εἶνε τὸ γεγονὸς ὅτι ἀνθρωπὸς τις, δεθεὶς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ καλυφθεὶς τοὺς ὀφθαλμοὺς μὲ μανδήλιον, εἶτα δὲ λαβὼν ἐλαφρά τινα κεντήματα εἰς τοὺς σφυγμοὺς καὶ νομίσας ὅτι ἠνέωχθησαν αἱ φλέβες του, ἀκούων δὲ συγχρόνως τὸν ῥοῦν χερομένου ὕδατος καὶ πιστεύων ὅτι ἦτο τὸ αἷμά του, ὅπερ ἐξέρρεεν ἐκ τῶν φλεβῶν του, ἀπέθανεν ἐντὸς ἡμισείας ὥρας. Τοῦτο θὰ φανῇ ἴσως ἀπίστευτον εἰς πολλοὺς, καὶ ὅμως εἶνε γεγονὸς ἱστορικὸν καὶ ἀληθέςτατον.*) Ὡσαύτως θὰ ἀμφιβάλλωσι πολλοὶ περὶ τῆς ἀξιοπιστίας ἀνθρώπου, λέγοντος ὅτι δι' ἰσχυρᾶς ἐντάσεως τῆς θελήσεώς του ἰατρεύθῃ ἐκ ποδάγρας. Ὁμοίως θὰ φανῇ ἀπίστευτον ὅτι ἄλλος τις διὰ μόνῃς τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεώς του κατάρθωσεν νὰ μὴ προσβληθῇ ὑπὸ ἐπιδημικῆς νόσου σχεδὸν ἀναποφεύκτου. Καὶ ὅμως ἀμφότερα ταῦτα βεβαιῶνται ἡμῖν ὑπὸ ἀνθρώπων τὰ μάλιστα ἀξιοπίστων, τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ τοῦ Καντίου τὸ δὲ δεύτερον ὑπὸ τοῦ Γκαίτε. Τέλος δὲ τίς θὰ πιστεύσῃ εἰς ἐμέ, ἂν εἶπω ὅτι δι' ἰσχυρᾶς τινος προσταγῆς κατάρθωσα νὰ καταπαύσω ἀμέσως σφοδρὰν καὶ διαρκῆ αἱμορραγίαν τῆς ρίνος;

Εἰς τὰ μνημονευθέντα παραδείγματα ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς γίνεται κατὰ τρεῖς διαφόρους τρόπους. Πρῶτον διὰ τῆς συγκινήσεως (τοῦ φόβου καὶ τῆς καταπληξεως), δεύτερον διὰ τῆς θελήσεως καὶ τρίτον διὰ τῆς φαντασίας.

Αἱ ἐνέργειαι τῶν συγκινήσεων, τῶν ψυχικῶν κινήσεων, εἶναι αἱ μάλιστα ἀνεγνωρισμέναι, διότι εἶναι συχνόταται καὶ φανερώταται. Πάντες γινώσκομεν, πόσον ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ σώματος ὁ φόβος, ἡ κατάπληξις, ἡ μανιώδης ὀργή, ἡ μεγάλη θλίψις καὶ ἡ μεγάλη χαρά. Ἐκ τῆς πολλῆς θλίψεως δύναται τις ν' ἀρρωστήσῃ, καὶ ὑπὸ τῆς χαρᾶς πάλιν νὰ ἰατρευθῇ. Αἱ ἀλήθειαι αὗται ἰσχύουσι γενικῶς — εἰ καὶ γίνεται κατάχρησις αὐτῶν εἰς τὰ μυθιστορήματα.

Καὶ περὶ τῆς ἰάσεως ἀνθρώπων θεραπευθέντων διὰ σφοδρᾶς τινος ψυχικῆς συγκινήσεως ἐκ μακροχρονίων νόσων, οὐδεὶς ἀμφιβάλλει. Ἐκαστος γινώσκει παράδειγμά τι παραλυσίας, ἀφανίας, κωφότητος κτλ., ἀφανισθείσης αἰφνης δι' ἰσχυρᾶς τινος κινήσεως τῆς ψυχῆς. Ὡσαύτως ἔχομεν καὶ ἡμέραν παραδείγματα θανάτων ἐνεργουμένων διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἐντάσεως τῆς θελήσεως. Ἐκαστος γινώσκει ὅτι ἀδύνατοι ἀνθρωποὶ ὑφίστανται πολλάκις καταπληκτικοὺς κόπους καὶ μόχθους, ὅταν ἡ θέλησίς των εἶνε ἀρκούντως ἰσχυρά. Πολλοὶ νεάνιδες, αἰτινες δὲν δύνανται νὰ περιπατήσωσιν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν χωρὶς νὰ καταβληθῶσιν ὑπὸ τῶν πόνων καὶ τοῦ

*) Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν τῇ Κλειῳ.

καμάτου, χορεύουσιν ἐπὶ τέσσαρας καὶ πέντε ὥρας χωρίς νὰ κουρασθῶσι.

Ὁ Κάντιος, ὅστις ὡς γνωστὸν εἶχεν ἀδύνατον σῶμα, λέγει ὅτι ἡσχολεῖτο διηλεκτῶς εἰς τὸ νὰ διορθῶνῃ τὰ ἐλαττώματα τοῦ σώματός του διὰ τῆς δυνάμεως τῆς θελήσεώς του. Δυνατὸν βῆχα, πόνους ἰσχυροῦς, ὅλα

τὰ ἐνοχλήματα κατάρθωνε νὰ καταστέλλῃ καὶ νὰ καταπαύῃ. Πρὸς τοῦτο συνεκέντρωνε πολλάκις ὅλην του τὴν προσοχὴν εἰς ὠρισμένον τι ζήτημα, ἐσυλλογίζετο λ. χ. ἐπὶ μακρὸν τὸν Κικέρωνα, ἢ κατέπινε τὸ σιᾶλόν του ἐπανειλημμένως καὶ ταχέως, μέχρις οὗ ἀπηλλάσσετο τοῦ ἐνοχλήματος.

(Ἔπεται συνέχεια.)

Η ΔΟΥΛΕΙΑ ΕΝ Τῇ ΚΛΑΣΣΙΚῇ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΙ.

Ως ὅλην τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἦτο διαδεδομένη ἡ γνῶμη ὅτι «πρότερον», τοῦτ' ἔστι παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῶν προτέρων αἰώνων, ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας δὲν ὑπῆρχε.

Ἐνταῦθα ἀφίνομεν ἀνεξέταστον τὸ ζήτημα ἂν ἡ γνῶμη αὕτη ἦτο τὸ λείψανον παναρχαίας τινὸς καὶ σχεδὸν ἀπηχησάσης παραδόσεως ἢ τὸ ἀποτέλεσμα ποιητικοῦ τινος ὀνείρου, ἐξ ἐκείνων ἅτινα ἀνέκαθεν παρίστων τὰς παρελθούσας ἐποχὰς ὑπὸ τὰ ροδινώτατα χρώματα καὶ ἔπλασαν τὸ παραμῦθι περὶ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, ἐν ἅκρᾳ ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐλεεινότητα τῆς τότε παρούσης πραγματικότητος.

Αἱ μαρτυρίαι τῶν συγγραφέων περὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἶναι ἀσαφεῖς καὶ ἐλλειπείς.

Ὅπως δῆποτε, ἂν ὑπῆρξέ ποτε ἐποχὴ ἄνευ δουλείας, ἡ ἐποχὴ αὕτη θὰ ἀνάγεται εἰς χρόνους παναρχαίους, περὶ ὧν οὐδεμίαν γνῶσιν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν. Κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν εὐρίσκομεν πανταχοῦ δούλους ἀμφοτέρων τῶν γενῶν.

Οὕτω ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος ὅτι ἐν τῷ ἐν Ἰθάκῃ βασιλικῷ μεγάρῳ ὑπῆρχον δώδεκα δούλαι ἀλέθουσαι σίτον καὶ εἴκοσι ἀντλοῦσαι καὶ μετακομίζουσαι ὕδωρ.

Ἡ πληθὺς τῶν δούλων ἦτο τὸ μέτρον κατ' ὃ ἐμετρεῖτο ὁ πλοῦτος καὶ ἡ κοινωνικὴ θέσις ἐκάστης οἰκογενείας, ἀπαράλλακτα ὅπως βραδύτερον ἐν Ῥώμῃ, ἔνθα πολλοὶ πλούσιοι μόνον χάριν πολυτελείας διέτρεπον πολυαρίθμους δούλους, μέχρι τῶν εἴκοσι χιλιάδων πολλάκις συμποσούμενους.

Ἐκ τῶν περιγραφῶν τοῦ Ὀμήρου ἐξάγεται ἄνευ ἀμφιβολίας ὅτι αἱ σχέσεις τῶν δεσποτῶν πρὸς τοὺς ἐαυτῶν δούλους ἦσαν τότε ὅλως διόλου πατριαρχικαί, ἐνίοτε δὲ μάλιστα φιλικαὶ καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἀδελφικαί — ἀκριβῶς ὅπως καὶ ἐν Ῥώμῃ κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους, ὅτε ἦτο εἰσέτι ἄγνωστος ἡ περιφρόνησις ἐκείνῃ τῶν δούλων, ἥτις βραδύτερον ἀνεπτύχθη τοσοῦτον εὐρέως καὶ τοσοῦτον ἐπονειδίστως. Ὅπως ἡ ἀρχαία Ῥωμαία δέσποινα Λουκρητία κάθηται μετὰ τῶν δούλων τῆς νήθουσα καὶ διαλεγομένη πρὸς αὐτὰς οἰκείως, χωρίς νὰ νομίξῃ ὅτι διὰ τῆς οἰκειότητος ταύτης ταπεινοῦται τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ ἀξιοπρέπεία τῆς, οὕτω καὶ ἡ ὁμηρικὴ βασιλόπαις Ναυσικάα ἐξέρχεται μετὰ τῶν δούλων ὑπηρετριῶν τῆς εἰς τὸν ποταμόν, βοηθεῖ αὐτὰς εἰς τὴν πλύσιν τῶν ἐνδυμάτων, ἔπειτα δὲ διασκεδάζει μετ' αὐτῶν καὶ συμπαίζει, ὡς μετ' ἴσων.

Ἡ συμπεριφορὰ καὶ οἱ τρόποι τῶν δούλων ὑπηρετριῶν παρὰ τῇ Ναυσικάᾳ οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἔχνος δεικνύουσι τῆς ἀμνηχανίας ἐκείνης, ἣν πᾶσα σημερινὴ Ἀγγλὶς ἀπαιτεῖ ὡς ἐνδειξὴν εὐλαβείας ὅχι μόνον ἀπὸ τὰς θαλαμηπόλους τῆς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν κουβερ-

νάντα τῆς. Τοῦναντίον, αἱ δούλαι ἐκεῖναι γελῶσι, ἀλαλάζουσι καὶ θορυβοῦσι μὲ ὅλην τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀφέλειαν, ἣν παρέχει ἡ συναίσθησις τῆς ἰσότητος. Ἡ Ναυσικάα, ρίπτουσα τὴν σφαῖραν καὶ ἀποτυγχάνουσα, περιγελάται μάλιστα ὑπὸ τῶν δούλων ὑπηρετριῶν — εἰς τὰ ὄμματα μιᾶς σημερινῆς κυρίας, ἥτις θὰ κατεδέχετο νὰ συμπαίξῃ μὲ τὰς «ἐλευθέρας» ὑπηρετρίας τῆς, θὰ ἦτο τοῦτο «αὐθάδεια, θρασύτης αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων», ἀλλ' εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ Ὀμήρου ἦτο ἀπλούστατον καὶ φυσικώτατον δεῖγμα ἀνθρωπίνης ἀθωότητος. Ὅτε δὲ κατόπιν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξέρχεται ἐξ ὀπισθεν τῶν θάμνων μὲ τὴν ἀλλόκοτον καὶ λασπωμένην στολὴν του, αἱ δούλαι αὗται οὐδόλως μεριμνῶσαι περὶ τῆς ἀμνηχανίας τῆς δεσποίνης των, φεύγουσι τρέχουσαι καὶ κραυγάζουσαι ὡς μικρὰ παιδία. Δὲν εἶχον λοιπὸν νὰ φοβηθῶσι οὔτε κἂν ἀπλὴν μομφὴν ἐκ μέρους τῆς δεσποίνης των διὰ τὴν συμπεριφορὰν των ταύτην.

Ἔτερον χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῆς ἀδελφικῆς ταύτης μετὰ τὸν δεσπότη καὶ δούλων σχέσεως: Τὸν Ὀδυσσεῖα, τὸν βασιλέα τῆς Ἰθάκης, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Τηλέμαχον περιπτύσσονται κατὰ τὸν χαιρετισμὸν οἱ δούλοι καὶ αἱ πρεσβύτεραι δούλαι καὶ ἀσπάζονται αὐτοὺς εἰς τὰς κεφαλὰς καὶ εἰς τοὺς ὦμους.

Τὸν χοιροβοσκὸν Εὐμαῖον καὶ τὸν βουκόλον Φιλοίτιον μεταχειρίζεται ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς συναδέλφους, λέγων: «Θέλω νὰ εἶσθε φίλοι μου καὶ ἀδελφοὶ τοῦ Τηλεμάχου μου!»

Ἡ ἰδιόρρυθμος αὕτη σχέσις μετὰ τὸν δεσπότην καὶ δούλων ἐξηγεῖται ἴσως οὕτω: Οἱ καλῆτεροι δούλοι τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἢ εἶχον αἰχμαλωτισθῇ ἐν πολέμῳ ἢ εἶχον ἀρπαχθῇ ἐν εἰρήνῃ ὑπὸ δουλοθηρῶν καὶ πωληθῇ μετὰ ταῦτα. Ἡ συνειδήσις λοιπὸν μεγάλης καὶ ἀγεφυρώτου διαφορᾶς κατὰ τὸ αἷμα καὶ τὴν κοινωνικὴν θέσιν μετὰ τὸν δεσπότην καὶ τοιοῦτων δούλων δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναπτυχθῇ. Ἡ Εὐρύκλεια, ἡ δούλη ταμίη, ἥτις ἀνέθρεψε τὸν Ὀδυσσεῖα, κατήγετο ἐξ εὐγενοῦς γένους. Ὁ Λαέρτης, ὁ πατὴρ τοῦ Ὀδυσσεῖως, εἶχεν ἀγοράσῃ αὐτήν, ὅτε ἦτο εἰσέτι νέα, ἀντὶ εἴκοσι βοῶν. Ὁ «θεῖος» χοιροβοσκὸς Εὐμαῖος κατήγετο μάλιστα ἐκ βασιλικοῦ αἵματος, καὶ ἀπετέλει οὕτω ἄκραν καὶ τὸν ἡμέτερον αἰῶνα κατασχύνουσιν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Μαῦρον βασιλέα ἐν τῷ «ὀνείρῳ τοῦ σκλάβου» τοῦ Henry Wadsworth Longfellow («the slave's dream»). Καὶ αὕτη ἡ θέσις τοῦ χοιροβοσκοῦ εἰς τόσον μεγάλα καὶ πλούσια ἐδάφη ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους σημαντικὴ· ἰδίᾳ δὲ ὁ δούλος χοιροβοσκὸς Εὐμαῖος εὐρίσκετο τοῦλάχιστον εἰς τοιαύτην σχέσιν πρὸς τὸν βασιλικὸν δεσπότην του, εἰς οἷαν διατελεῖ σημερινός τις ἐλεύθερος ἐπίστατης κτημάτων πρὸς τὸν ἰδιοκτήτην. Ἐνῷ ὁ δυστυχὴς Μαῦ-